

en zijn missie als vertegenwoordiger van het OF bij de regering in Londen (blz. 179-182); zijn loopbaan als geneesheer (blz. 183-185); zijn activiteiten in de gemeenteraad wat volksgezondheid en openbare hygiëne betreft en deze bij de COO (blz. 217-221); een getuigenis over zijn aanwezigheid in Londen (blz. 247-251) en tenslotte zijn wetgevende en organisatorische initiatieven als minister (blz. 276-283).

Zoals gezegd biedt dit groepswerk vormelijk net geen synthese, terwijl het geheel van de artikels er toch alle elementen van inhoudt. Alleszins werd er veel origineel opzoekingswerk geleverd en dit niet alleen inzake de eerste publicatie van het rapport aan de CI maar ook voor iedere andere context waarbinnen Albert Marteaux activiteiten heeft ontwikkeld.

(1) In: speciaal nummer van *Cahiers marxistes*, oct.-nov. 1999, nr. 213.

Mémoire de la gauche: Albert Marteaux, 1886-1949. In: Cahiers marxistes, oct.-nov. 1999, nr. 213.

MARC JACOBS en MARIANNE VANBELLINGHEN,
Ambachten in de Zuidelijke Nederlanden (voor 1795).
Een bijdrage tot de samenstelling van een bibliografische lijst van studies verschenen in de 19e en 20e eeuw

Bart Willems, Amsab-VUB

Met de publicatie van dit bibliografisch werkinstrument sluit het Centrum voor de Studie van Preindustriële Productieprocessen en Arbeidsverhoudingen⁽¹⁾ aan bij de recente internationale revival van het historisch onderzoek naar ambachten in de vroegmoderne periode. Sinds eind jaren '80 kunnen deze stedelijke instellingen weer op de interesse van historici rekenen⁽²⁾.

Uit het samenbrengen van de ongeveer tweeduizend titels blijkt dat de geschiedenis van ambachten ook in de Belgische historiografie een rijke traditie kent. De belangstelling voor ambachten had echter een wisselend succes. In oude studies (eind 18e eeuw en begin 19e eeuw) worden ambachten ofwel afgeschilderd als conservatieve, archaïsche instellingen die elk individueel initiatief aan banden legden, ofwel werden ze juist geëerd om hun collectiviteit en solidariteit. Aldus versterkten zowel deze 'liberale' als 'romantische' visies het idee dat corporatisme en kapitalisme elkaar uitsloten. Doordat in deze studies ambachten vooral vanuit een institutioneel oogpunt werden bestu-

deerd werd vooral het vermeende statische karakter ervan beklemtoond. In de recente literatuur wordt juist veel aandacht geschonken aan de dynamiek en flexibiliteit die ambachten op sociaal, economisch, cultureel en politiek vlak ontwikkelden. Norm en praktijk lagen immers vaak ver uiteen.

Vanaf de tweede helft van de 19e eeuw keerde de aandacht voor de corporaties terug. Allerlei verenigingen (mutualiteiten, coöperatieven, vakverenigingen, arbeiderspartijen) eisten hun plaats op in het toenmalige maatschappelijk bestel. Vooral vanuit katholieke hoek werden ambachten beschouwd als een alternatief voor het liberalisme en het opkomend socialisme. Een voorbeeld hiervan is de door Joris Helleputte opgerichte Leuvense Gilde van Ambachten en Neringen (1885). Hier werd getracht arbeid en kapitaal te verzoenen binnen één vereniging en werd vooral naar (middeleeuwse) ambachten verwezen. De reactie hierop in liberaal geïnspireerde studies en de ideologische debatten van het einde van de 19e eeuw hadden hun weerslag op de historiografie van de ambachten die tot diep in de 20e eeuw doorwerkte. Vooral de anticorporatieve studies van G. Crutzen dienen in dit verband vermeld te worden (G. Crutzen, 1887, 1888, p. 210).

Dat het historisch onderzoek naar ambachten pas op het einde van de 20e eeuw een heropbloei kende heeft vooral te maken met het feit dat in de jaren '30 en '40 corporatisme en fascisme met elkaar werden geassocieerd. De naoorlogse historici waren dan ook in beperkte mate in ambachten geïnteresseerd⁽³⁾.

De bibliografie tracht in eerste instantie

een hulpmiddel te zijn om het onderzoek naar ambachten te stimuleren. Daarbij richt zij zich tot mediëvisten en modernisten, historici die zich van oudsher met de studie van ambachten hebben beziggehouden. Maar pas wanneer ook contemporainisten de wereld van de ambachten en de kleinnijverheid ontdekken en het 'industriële paradigma' terzijde schuiven kunnen er zinvolle(re) uitspraken gedaan worden omtrent de (dis)continuïteit tussen de 18e en 19e eeuw op sociaal-economisch vlak.

Via een alfabetisch register kan de geïnteresseerde een bibliografische lijst opmaken voor een honderd negenentwintigtal beroepen (van apotheker tot zilversmid). Ook wie een lokale (sociaal-economische) studie wil maken kan terecht in dit instrument. In totaal worden er tweeëntachtig plaatsen (steden) weerhouden, alle gelegen op het huidige grondgebied van het koninkrijk België. Een groot aantal werken handelen over grote steden: Antwerpen, Brugge, Gent, Leuven, Luik, Mechelen, Namen en Oudenaarde. Maar ook kleinere steden komen ruimschoots aan bod. De nadruk ligt evenwel op het hertogdom Brabant en het graafschap Vlaanderen.

Wie onderzoek wil doen naar ambachten kan aldus een beroep doen op dit waardevolle instrument. Maar uiteraard hoeft de geïnteresseerde zich niet te beperken tot de lezing van de voorhanden zijnde literatuur. De ambachten hebben, zeker voor wat het ancien régime betreft, een rijk arsenaal aan bronnen nagelaten. In de meeste stadsarchieven⁽⁴⁾ worden ambachtsarchieven bewaard waarvan soms de integrale inventaris op het internet

werd gezet⁽⁵⁾ evenals lijsten van ambachten. In het Algemeen Rijksarchief werden ambachten uit het hertogdom Brabant door E. Cardoen geïnventariseerd⁽⁶⁾. De meeste ambachten bewaarden hun privileges, ordonnanties en rekenen in een zogenaamde Privilegeboek of Ordonnantieboek. Hierin werden de door de (lokale) overheid toegestane monopolies samengebundeld. In de talrijke conflicten die de ambachten uitvochten werd in eerste instantie naar deze stukken verwezen. In vele gevallen zijn ook de processen bewaard (al dan niet met vonnis). Eén van de voorwaarden om als geprivilegieerd ambacht door de overheid erkend te worden was het toelaten van controle op de financiën. De weerslag hiervan vinden we terug in de rekenboeken waarin de inkomsten en uitgaven van het ambacht werden genoteerd. In vele gevallen werden hier ook de lidgelden van nieuwe leerjongens of meesters in opgenomen zodat deze bron zich uitstekend leent tot onderzoek naar sociale mobiliteit binnen een ambacht (H. Dambuyne, 1994, 1996, p. 211-212; B. Willems, 1999, p. 295). Sommige ambachten hielden echter ook aparte ledenlijsten bij. De interne verhoudingen tussen de verschillende leden van het ambacht komen het best naar voren in de resolutieboeken waarin de besluiten van de kamervergaderingen werden genoteerd. Conflicten tussen knechten en meesters voor het ambachtsbestuur werden immers in eerste instantie binnenskamers beslecht. Pas in laatste instantie werden conflicten voor de rechter uitgevochten; niet alleen deze tussen leden onderling maar ook met andere ambachten, 'onvrije' arbeiders of overheden. In

deze gerechtelijke archieven (H. Deceulaer, 1994, 1996, p. 213) zijn tal van verwijzingen te vinden omtrent economische en sociaal-culturele aspecten van de pre-industriële samenleving⁽⁷⁾.

Om de financiële nood van hun leden enigszins te verzachten richtten vele ambachten armenbussen op. Deze beroepsgebonden onderlinge hulp kan bestudeerd worden aan de hand van rekeningen van deze bussen. E. Huys heeft voor verscheidene steden de statuten of reglementen van deze bussen samengebracht (E. Huys, 1926, p. 234; C. Willem 1995, p. 295).

De representatie van de ambachten naar de (stedelijke) samenleving toe verliep via verschillende kanalen. Processies, ommezingen en vooral de ambachtshuizen dienden in eerste instantie om de luister van de ambachten in de verf te zetten. Het was niet toevallig dat de meeste ambachten een huis hadden op of rond de Grote Markt. Heel wat archieven hebben dan ook betrekking op het roerend en onroerend bezit van de ambachten (H. Baeck, 1998, p. 195; J. Dambuyne, 1997, 1998, p. 211).

Vooraf in de 18e eeuw heeft de centrale overheid getracht meer greep te krijgen op de ambachten. Zo werden er in 1738⁽⁸⁾, 1764 en 1784 tellingen gehouden waarin aantallen leerjongens, gezellen, en meesters vermeld staan (P. Moureaux, 1973, 1975, p. 250; H. Coppejans-Desmedt, 1971, p. 208; F. Smekens, 1950, p. 272).

Uit de talrijke titels die in de bibliografie vermeld staan blijkt overduidelijk dat de studie van ambachten nog steeds een belangrijke rol speelt in het historisch onderzoek. Desalniettemin blijven nog vele

aspecten van deze stedelijke instellingen onderbelicht. Het publiceren van een dergelijk werkinstrument kan alleen maar tot verder en diepgaand onderzoek aanzetten.

- (1) PIPA-VUB, directeur prof. dr. Hugo Soly.
- (2) Zie onder andere de studies van Gail Bossenga, Simona Cerutti, Robert DuPlessis, James Farr, Steve Kaplan, Catharina Lis en Hugo Soly. Jean-Pierre Sosson, Michael Sonescher.
- (3) H. DECEULAER, Waarom ambachten bestuderen op de drempel van de 21e eeuw? In: H. DECEULAER, M. JACOBS en K. VANHONACKER, *De ambachten in de pre-industriële samenleving*, Brussel: Interfacultair Departement voor Lerarenopleiding, 1996, pp. 1-8. (Bijscholingscahier geschiedenis, 9).
- (4) Antwerpen: FL. PRIMIS, *Inventaris op het archief van gilden en ambachten*, Antwerpen, 1925. Brugge: A. VANDEWALLE, *Beknopte inventaris van het stadsarchief van Brugge. Deel 1: oud archief*, Brugge, 1979, p. 266. Brussel: C. PERGAMENI, *Les archives historiques de la ville de Bruxelles: notices et inventaires*, Brussel, 1943, p. 535. Gent: J. DECAVELE en J. VAN NIEUWENHUYSE, *Archiefgids. Deel 1: Oud archief*, Gent, 1983, p. 271. Mechelen: <http://www.mechelen.be/archief/oud-arch.htm>.
- (5) Brugge: <http://www.brugge.be/archief/beknovr.htm>; Gent: <http://www.gent.be/gent/historis/archief/archamb.htm>; Mechelen: zie (4).
- (6) E. CARDOËN *Inventaire sommaire des archives des Corps de métiers et serments de Brabant*, Brussel: ARA, 1991. (Toegangen in beperkte oplage, 82). Ambachten, schuttersgilden en naties uit de volgende steden en dorpen werden opgenomen: Antwerpen, Brussel, Diest, Halle, Langdorp, Leuven, Marbais, Meldert, Nijvel, Sint-Jans-Molenbeek, Tienen, Tollembeek en Zoutleeuw.
- (7) In het Rijksarchief van Gent: J. BUNTINCK, *Inventaris van het archief van de Raad van Vlaanderen*, Brussel, 9 delen, 1964-1979. In het Algemeen Rijksarchief van Brussel: A. GAILLARD, *Procesdossiers in het archief van de Raad van Brabant. Processen van Ambachten en Naties. Werkbeschrijvingen door A. Gaillard (Inventaris 3^e afdeling)*, Brussel, 1993. (Toegangen in beperkte oplage, 157). Daarnaast zijn er ongetwijfeld tal van procesdossiers in lokale archieven. De toegankelijkheid ervan vormt echter vaak een groot probleem.

- (8) Voor Antwerpen, Stadsarchief Antwerpen, Gilden en Ambachten, 4006 en 4007.

M. JACOBS en M. VANBELLINGHEN,
Ambachten in de Zuidelijke Nederlanden
(voor 1795). Een bijdrage tot de
samenstelling van een bibliografische lijst
van studies verschenen in de 19e en 20e
eeuw, *Oost-Vlaamse Zanten*, LXXIV(1999) 3,
pp. 187-320.

DITGEBLZEN

MARCO DAANE en DIRK LEYMAN
(red.), *Gent, de*
dubbelzinnige

Paule Verbruggen, Amsab

Het idee kwam van Dirk Leyman, freelancer voor *De Morgen* en *De Poëziekrant*. Via internet kwam hij in contact met Marco Daane, dé Richard Minne-specialist (zie bijdrage in dit nummer). Beiden bleken eenzelfde passie te delen voor 'topoliteraire' zaken of voor literatuur die een specifieke band heeft met een bepaalde topografie. Bij Marco Daane ging de liefde vooral uit naar rivieren en eilanden, bij Leyman naar steden. Het klikte blijkbaar zo goed tussen beiden dat ze binnen de kortste keren met een concreet voorstel naar uitgeverij Lubberhuizen togen. Bas Lubberhuizen startte destijds met een Stedenreeks onder de naam *Een oog in 't*